

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.114
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору філологічних наук, професору,
завідувачу кафедри англійської філології
Бистрову Якову Володимировичу
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора, професора
кафедри англійської філології та лінгводидактики Запорізького
національного університету Приходько Ганни Іллівни
на дисертаційне дослідження Фатуллаєвої Нармін Яшар кизи
«Псевдоввічливі й псевдоневвічливі стратегії діалогічного мовлення
персонажів у британській постмодерністській прозі»,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 035 Філологія з галузі знань 03 Гуманітарні науки**

1. Актуальність дисертаційного дослідження. У сучасному парадигмальному лінгвістичному просторі особливої уваги заслуговують дві ключові парадигми – прагматична (комунікативна), що послуговується мовою як знаряддям впливу, та когнітивна, у фокусі уваги якої постають ментальні процеси як підґрунтя для функціонування мови в комунікації. У сучасній лінгвістиці спостерігається стійка увага до аналізу комунікативних і дискурсивних стратегій та тактик.

У дисертації Фатуллаєвої Нармін Яшар кизи увагу зосереджено на комунікативно-когнітивній домінанті стратегій і тактик псевдоввічливості й псевдоневвічливості в англійськомовному художньому дискурсі, що реалізуються у руслі антропоцентричного підходу.

Такий ідея аналізу стратегій і тактик комунікації здійснено дисертанткою у постмодерністському дискурсі у поліпарадигмальному ракурсі із урахуванням досягнень лінгвопрагматики, дискурсології, теорії комунікації виводить студії подібного типу на новий рівень метаопису у світ міжособистісної прагматики

(термін M.A. Locher, S.I. Graham), а точніше – **міжособистісної прагматики ввічливості та її різновидів: уявної ввічливості та нечемності.**

Отже, обрана тема – дослідження псевдоввічливих і псевдоневвічливих стратегій і тактик у діалогічному мовленні персонажів британської постмодерністської прози – узгоджується з колом першочергових інтересів сучасного мовознавства, а за своїм об'єктом, предметом, метою та підходом до вивчення ілюстративного матеріалу дисертаційна робота є, безперечно, **актуальною.** Своєчасність вивчення особливостей функційних маніфестацій різноманітних ввічливих та неввічливих комунікативних інтенцій співрозмовників в художніх творах англomовних авторів ХХІ століття та англomовних художніх кінофільмах підтверджується його відповідністю інтегративним тенденціям когнітивно-дискурсивної парадигми сучасного мовознавства.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Об'єктом дослідження обрано діалогічне мовлення персонажів, у яких були використані псевдоввічливі й псевдоневвічливі стратегії, а *предметом* – специфіка функціонування та мовні засоби реалізації псевдоввічливих і псевдоневвічливих стратегій у діалогічному мовленні персонажів у британській постмодерністській прозі.

Метою пропонованої розвідки слушно обрано системний й комплексний аналіз категорії псевдоввічливості й псевдоневвічливості у британській постмодерністській прозі.

Для написання повноцінного оригінального дослідження авторка створює сучасну теоретико-методологічну базу, куди залучає праці українських та зарубіжних учених з проблем теорії ввічливості як знаряддя опису мовленнєвої взаємодії, що дає чітке розуміння авторського бачення її когнітивно-прагматичної сутності, а також статусно-рольового малюнку.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній уперше здійснено комплексне дослідження стратегій псевдоввічливості й псевдоневвічливості у

діалогічному мовленні. У розвідці вперше запропоновано інтегровану модель псевдоввічливості й псевдонеvvічливості з опертям на існуючі підходи до розуміння (не)vvічливості і її ролі в комунікації; встановлено мовно-мовленнєві способи реалізації окреслених комунікативних стратегій і тактик у британській постмодерністській прозі.

Наукове *новаторство* даної роботи полягає у тому, що в ній уперше визначено специфічні комунікативно-прагматичні тактики, за допомогою яких зазначені стратегії сприяють досягненню комунікативно-прагматичних цілей. Важливим і новим є інвентар різнорівневих засобів актуалізації псевдоввічливих і псевдонеvvічливих стратегій у британській постмодерністській прозі.

Структура роботи може бути повністю схвалена як така, що логічно підпорядковується поставленій меті, композиція розділів відповідає послідовності конкретних завдань, що вирішуються.

Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (239 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (42 позиції), додатків. Загальний обсяг роботи становить 245 сторінок, із яких основного тексту – 195 сторінок. **У тексті дисертації відсутні порушення академічної доброчесності.**

Авторка розпочинає розвідку у **першому розділі** «Концептуально-теоретичні аспекти дослідження категорії псевдоввічливості й псевдонеvvічливості» з розгляду її теоретико-методологічних основ. Тут наведено аналітичний огляд підходів до тлумачення категорій неввічливості та ввічливості (підрозділ 1.1.1), докладно розглянуто підходи до її вивчення (с. 27) та зроблено висновок про необхідність комплексного підходу до її потрактування (с. 37). У цьому ж розділі з урахуванням новітніх досліджень окреслено підходи до розуміння псевдоввічливості й псевдонеvvічливості (підрозділи 1.2.1, 1.3.1).

На увагу заслуговують міркування дисертантки щодо інтегрованих моделей псевдоввічливості, яка заснована на принципі ввічливості ввічливості Дж. Ліча й теорії управління взаємодією Г. Спенсер-Оатей (підрозділ 1.2.2) та

псевдо невічливості, яка розглядається крізь призму теорії невічливості Дж. Калпепера і теорії управління взаємодією Г. Спенсер-Оатей (підрозділ 1.3.2).

Зауважимо, що найбільшим плюсом теоретичного розділу є його концептуальність для розвідки загалом. Основні його положення втілюються в кожному наступному розділі, уведені до аналізу поняття та моделі ефективно використовуються в практичних розділах, «працюючи» на відмінний результат.

Вартим на позитивну оцінку є **другий розділ** дисертації «Методологічні засади дослідження псевдоввічливих і псевдоневічливих стратегій у британській постмодерністській прозі», в якому на основі комунікативно-прагматичного підходу розроблена і апробована методика дослідження псевдоввічливих і псевдоневічливих стратегій діалогічного мовлення персонажів у британській постмодерністській прозі, що налічує п'ять етапів (підрозділ 2.2), та сприяє встановленню особливостей функціонування псевдоввічливих і псевдоневічливих стратегій і тактик, засобів вираження псевдоввічливості й псевдоневічливості в постмодерністських текстах (с. 89).

Узагальнена наукова ідея дисертантки дала змогу здобути нові наукові результати в практичній частині дисертаційної праці, що охоплює третій і четвертий розділи.

У третьому розділі «Функціонування псевдоввічливості в британській постмодерністській прозі» дисертантка навела ґрунтовний аналіз реалізації псевдоввічливих стратегій у діалогічному мовленні персонажів.

Цілком слушною на цьому етапі роботи вважаємо випрацьовану дисертанткою тезу про те, що диференційні ознаки псевдоввічливості виконують «важливу роль у формуванні поняття псевдоввічливості, яке охоплює не лише поверхнєве вираження ввічливості, але й глибинні позиції мовця, соціальний контекст, наміри й інші аспекти, що впливають на міжособистісне спілкування» (с. 99). Зокрема, у цьому розділі ґрунтовно та всебічно проаналізовано стратегії і тактики, що використовуються в діалогах для вираження псевдоввічливості (додаток Д (с. 239) (додаток З (статистика використання с. 245).

Авторка виділяє десять стратегій псевдоввічливості та сорок одну тактику їх реалізації у діалогічному мовленні персонажів (підрозділ 3.2). На схвалення заслуговує ретельне і виважене, із залученням адекватних методів аналізу дослідження наведених стратегій і тактик, що уможлиблює зробити висновки про комунікативні стратегії псевдоввічливості та тактики її реалізації як такі, що спрямовані на мінімізацію порушення простору комунікантів за рахунок модифікації значення пропозиції, зниження категоричності або ухильності.

Інтерес становить і студіювання палітри засобів вираження псевдоввічливості в британській постмодерністській прозі (підрозділ 3.3), який продемонстрував, що усі мовні засоби підкреслюють складність і багатогранність комунікативної псевдоввічливої взаємодії, дозволяючи виражати приховане незадоволення або критику, зберігаючи ввічливий тон спілкування (с. 152).

У заключному **четвертому розділі** «Функціонування псевдоневвічливості в британській постмодерністській прозі» увагу перш за все сфокусовано на диференційних ознаках псевдоневвічливості: відверта неввічливість, жарт чи глузування, іронія, соціальний зв'язок, несерйозні інтенції, перебільшення, контекстуальна відповідність, спільне розуміння й грайливий тон (с. 160), які характеризують як експліцитний, так і імпліцитний прояв псевдоневвічливості.

Основну увагу зацентровано на ролі стратегічно-тактичного потенціалу вираження псевдоневвічливості у діалогах в текстах британської постмодерністської прози. Дисертантка виокремила сім стратегій (додаток Є (с. 242-243) і двадцять дев'ять тактик (додаток З (статистика використання с. 245).

Визначаючи специфіку стратегій і тактик псевдоневвічливості (підрозділ 4.2), авторка доводить той факт, що вони спрямовані на збереження обличчя співрозмовників, підтримку соціальних прав й рівноваги у взаємодії, знижуючи напруженість або усуваючи можливість виникнення конфлікту.

Висвітлюючи багатий арсенал засобів вираження псевдоневвічливості, зазначається, що вони забезпечують баланс між критикою й жартом, підтримуючи дружні стосунки між співрозмовниками й зміцнюючи соціальні зв'язки (с. 202).

У **Висновках** представлено підсумки та результати дисертаційного дослідження, окреслено перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Робота містить багато схем, що унаочнюють міркування авторки й графічно візуалізують отримані результати. На схвалення заслуговують додатки дисертації, які експліцитно ілюструють проведене дослідження, а за умови видання, могли б слугувати посібником для студентів і аспірантів, які займаються проблемами дискурсології, прагмалінгвістики, теорії комунікації, когнітивістики.

Варто наголосити, що проведене дисертаційне дослідження не вичерпує усіх аспектів вивчення способів стратегій псевдоввічливості й псевдоневвічливості в англomовному художньому дискурсі. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаю у виявленні когнітивних механізмів їх творення, а також описі лінгвосинергетичної взаємодії вербальних та невербальних проявів псевдоввічливості й псевдоневвічливост в інших видах англomовного дискурсу.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Основні положення та результати дослідження пройшли надійну апробацію на чотирьох міжнародних конференціях, щорічних звітних наукових конференціях викладачів, аспірантів і студентів кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Теоретичні і практичні результати дослідження дисертантка виклала у восьми одноосібних публікаціях, чотири з яких опубліковано у фахових виданнях України, чотири – тези міжнародних науково-практичних конференцій.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Проведене дослідження окреслює специфіку реалізації псевдоввічливих і псевдоневвічливих стратегій у діалогічному мовленні персонажів, що сприяє розумінню механізмів міжособистісного спілкування.

Безперечно, розвідка Фатуллаєвої Нармін Яшар кизи має практичну цінність, оскільки надає цікавий матеріал для дослідження особливостей

вербальних та невербальних проявів реалізації стратегій псевдоввічливості й псевдоневвічливост в англійськомовному художньому дискурсі, що знайде утілення у викладанні курсів з лексикології та стилістики англійської мови, у спецкурсах з когнітивної лінгвістики, дискурсології, аксіології, прагмалінгвістики, лінгвістики тексту, комунікативної лінгвістики, у науково-дослідній роботі студентів й аспірантів.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

Віддаючи належне науковій праці Фатуллаєвої Нармін Яшар кизи, вважаю за необхідне вказати на певні дискусійні моменти, що вимагають пильнішої уваги:

1. На нашу думку потребує уніфікації категоріально-понятійний апарат наукової розвідки. До прикладу: псевдоввічливість і псевдоневвічливість тлумачаться як категорія (с. 16, 22, 26, 45 тощо), поняття (с. 37, 45 тощо), комунікативні стратегії (с. 49, 63, 98, 182). Постає питання: що розуміється під псевдоввічливістю й псевдоневвічливістю дисертації?

2. Ґрунтовно і вичерпно проаналізувавши лінгвостилістичні характеристики комунікативних інтенцій персонажів у художніх текстах постмодерну, дисертантка дійшла висновку, що найбільш широка палітра засобів виразності спостерігається серед образно-тропеїчних засобів (художнє порівняння, літота, гіпербола, оксюморон, іронія, алюзія, емоційно забарвлена лексика) (с. 150, 151, 193, 195, 199, 200 тощо) та синтактико-стилістичних (еліпсис, анафора, паралельні конструкції, риторичне запитання, емфатичні конструкції) (с. 126, 148, 152, 149, 172, 189, 192, 196 тощо), інакше кажучи тих, що спрямовані на зміну думки, поведінки співрозмовника на користь адресата. Але, на жаль, оминула такі засоби, як епітет, метафора, метонімія, персоніфікація, антитеза, повтор, інверсія, хіазм, епіфора, які також є потужним способом атракції уваги адресата до повідомлюваної інформації. Просимо коментарів.

3. Не викликає сумніву вагомість джерельної бази дослідження, що включає 5047 прикладів (3575 фрагментів діалогічного мовлення персонажів, у яких були використані псевдоввічливі стратегії, 1472 фрагментів діалогічного

мовлення персонажів, у яких були використані псевдоневвічливі стратегії), відібраних із художніх текстів британських постмодерністських письменників, взятих з електронного Британського національного корпусу (British National Corpus (BNC)). Проте не зрозуміло, чи брала дисертантка до уваги під час аналізу жанрову диференціацію цих текстів і чи впливала жанрова приналежність на особливості актуалізації досліджуваних стратегій. Також варто було б додати окремий підрозділ щодо характеристики літератури постмодерну, порівняти функціонування псевдоввічливих й псевдоневвічливих стратегій діалогічного мовлення персонажів у художніх текстах літератури модернізму та зробити висновки когнітивного плану. Очевидно, це є однією з перспектив подальшого дослідження.

4. Докладно розглянувши роль невербальних та паравербальних компонентів у маніфестації та реалізації псевдоввічливих й псевдоневвічливих стратегій в діалогах персонажів (с. 53, 67, 177, 188 тощо), авторка залишила поза увагою аналіз їх мультимодального аспекту. Таке дослідження додало би завершеності цій частині дисертації.

Наголошуємо, що висловлені зауваження не є визначальними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів і не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи. Позиції та переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

7. Висновок про відповідність дисертації вимогам.

Загалом, враховуючи актуальність обраної теми дослідження, його структуру, зміст, наукову новизну одержаних результатів, дисертаційну роботу Фатуллаєвої Нармін Яшар кизи «Псевдоввічливі й псевдоневвічливі стратегії діалогічного мовлення персонажів у британській постмодерністській прозі» слід вважати самостійним завершеним науковим дослідженням, яке виконане на належному науково-теоретичному, методичному та емпіричному рівні, що має комплексний та логічний характер, містить положення, які характеризуються науковою новизною та заслуговують на практичну реалізацію, і яке відповідає всім вимогам рівня наукової кваліфікації здобувача, що зазначено у наказі Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження

Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) щодо оформлення дисертації, а також у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами), що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її авторка Фатуллаєва Нармін Яшар кизи, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
та лінгводидактики
Запорізького національного університету

Ганна ПРИХОДЬКО